

The right to a fair trial in the practice of the ECtHR and features of its implementation by the administrative courts of Ukraine

Horobets Nadiia

PhD in Law,

Senior Lecturer of the Department of Administrative,

Commercial Law, Financial and Economic Security

Sumy State University, Ukraine

Zinchenko Hanna

Master's Student,

Academic and Research Institute of Law

Sumy State University, Ukraine

The article is devoted to clarifying the content of the right to a fair trial in the practice of the ECtHR and the specifics of its implementation by the administrative courts of Ukraine. It was found that the dual nature of the phenomenon of the right to a fair trial complicates the formation of a unified understanding of this category. The content of the "fair" and "judicial proceedings" categories has been revealed. It is emphasized that the right to a fair trial is one of the most important in the system of human and citizen rights, as it provides an opportunity to restore any violated right through a fair procedure, the absence of which means that any other rights guaranteed by this state are declarative. The generally accepted international and national norms guaranteeing the realization of the right to a fair trial are given. Attention is drawn to the fact that Article 6 of the Convention on the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms does not actually reveal the content of the right to a fair trial, and the actual implementation of this content is due to the practical activity of the ECtHR. Some elements of the right to a fair trial are considered on the example of decisions of the ECtHR: the right to access to justice, fairness, adversarial trial, equality of parties, guarantees of examination of witnesses, direct examination of evidence, justification of court decisions, legal certainty. It was determined that the application of the practice of the ECtHR is directly provided for by the Code of Administrative Procedure of Ukraine and is appropriate and balanced, since the main mission of administrative courts is to protect the rights and freedoms of people and citizens in their relations with state authorities, which mostly violate or neglect them. Examples of decisions of Ukrainian courts are given, which refer to the practice of the ECtHR in terms of the right to a fair trial. It has been found that the application of the practice of the ECtHR by national courts is accompanied by certain problems, one of the ways of solving which is the introduction of amendments to the Law of Ukraine "On the implementation of judgments and application of the practice of the European Court of Human Rights".

Право на справедливий судовий розгляд у практиці ЄСПЛ та особливості його реалізації адміністративними судами України

Горобець Надія Сергіївна

доктор філософії з права,

старша викладачка кафедри адміністративного,

господарського права та фінансово-економічної безпеки

Сумського державного університету, Україна

Зінченко Ганна Сергіївна

студентка магістратури

Навчально-наукового інституту права

Сумського державного університету, Україна

Вступ. Право на справедливий судовий розгляд є одним із основних прав людини, забезпечення якого має вагоме значення для функціонування правової та демократичної держави. Практика Європейського суду з прав людини (далі – ЄСПЛ) покликана гарантувати право на справедливий судовий розгляд шляхом забезпечення дотримання країнами-підписантами своїх зобов'язань за Конвенцією про захист прав людини і основоположних свобод та Протоколами до неї. Зі свого боку, Україна як кандидат на членство в ЄС, прагне адаптувати власне законодавства до європейських стандартів, зокрема щодо здійснення адміністративного судочинства, спрямованого на забезпечення права на справедливий суд. Застосування практики ЄСПЛ адміністративними судами України щодо реалізації права на справедливий судовий розгляд є значним кроком у захисті прав та свобод людини і громадянина. Саме тому актуальним є питання дослідження права на справедливий судовий розгляд у практиці ЄСПЛ та особливостей його реалізації судами України.

Аналіз останніх досліджень і публікацій свідчить, що питання права на справедливий

судовий розгляд у практиці ЄСПЛ та адміністративних судів у своїх працях розглядали такі вчені як: І. В. Вахліс, А. В. Бондаренко, П. Д. Гуйван, І. В. Завальнюк, Г. Р. Крет, У. З. Коруц, О. С. Ткачук, Ю. А. Тобота, Н. В. Шевелер та ін. Але оскільки практика ЄСПЛ є динамічною питання тлумачення права на справедливий судовий розгляд не втрачає актуальності.

Отже, з огляду на викладене, **метою статті** є дослідження загальних засад права на справедливий судовий розгляд у практиці ЄСПЛ та особливостей його реалізації адміністративними судами України.

Виклад основного матеріалу. Право на справедливий судовий розгляд є природним, невідчужуваним, а також священним правом, що належить кожній людині. Подвійна природа цього феномену ускладнює формування єдиного розуміння цієї категорії. Для того, щоб зрозуміти в цілому таке явище як «право на справедливий судовий розгляд», вважаємо за необхідне з'ясувати зміст таких понять як «справедливість» та «судовий розгляд». І. В. Завальнюк стверджує, що справедливість є способом регулювання суспільної цінності норм права. На думку науковиці, терміни

«справедливість» та «право» близькі за значенням, але їх не можна визначати подібними, оскільки справедливість охоплює не лише правове середовище, а й різноманітні соціальні відносини, зі свого боку правові категорії не завжди виступають справедливими.¹

Що ж до поняття «судовий розгляд», то Ю. А. Тобота стверджує, що воно може мати кілька значень: 1) стадія окремого виду судочинства, яка є головною частиною процесу, у ході якої вирішується суть справи; 2) сукупність певних дій суду щодо розгляду та вирішення справи; 3) система норм права, яка визначає суспільні відносини між учасниками процесуальної діяльності та судом (суддею) під час розгляду та вирішення справи по суті.²

Синтезуючи різні підходи до сприйняття категорій «справедливість» та «судовий розгляд», П. Д. Гуйван під справедливим судовим розглядом розуміє систему дій, які здійснює суд для розгляду та вирішення справи по суті, що належить до його компетенції, які мають бути неупередженими та ґрунтуватися на однаковому ставленні до прав та інтересів усіх учасників.³ Таке визначення найповніше розкриває зміст «справедливості» судового розгляду, без якої неможливе досягти кінцевої мети діяльності суду – відновлення становища, яке було до порушення прав, свобод та інтересів учасників.

¹ Завальнюк І. В. Конституційно-правова кваліфікація права на справедливий суд. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. 2022. № 1. С. 46–52. DOI: https://doi.org/10.32782/392_241.

² Тобота Ю. А. Поняття та критерії «справедливого судового розгляду» у рішеннях Європейського суду з прав людини. *Вісник Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна*. 2013. № 1086. С.65–68.

³ Гуйван П. Д. Складові елементи справедливого суду: принципи ЄСПЛ. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*. 2019. № 39. С. 87–90. DOI: <https://doi.org/10.32841/2307-1745.2019.39.20>.

І. В. Вахліс зазначає, що право на справедливий судовий розгляд є процесуальним правом кожної людини і громадянина, яке забезпечує захист інших прав у разі їх порушення, невизнання, або оспорювання іншими суб'єктами правовідносин, зокрема державою в особі її посадових осіб або органів, та яке має власну окрему цінність як складову частину принципу верховенства права.⁴

Отже, право на справедливий судовий розгляд займає одне з найважливіших місць в системі інших прав людини і громадянина, оскільки воно дає можливість відновити будь-яке порушене право за допомогою справедливої процедури, відсутність якої означає, що гарантовані будь-які інші права цією державою, є декларативними.⁵ А його існування обумовлене загальноприйнятими міжнародними і національними стандартами, які гарантують його реалізацію. Вперше зазначене право було передбачене Загальною декларацією прав людини, прийнятою і проголошеною резолюцією Генеральної Асамблеї ООН від 10.12.1948 р., де ст. 8 та 10 передбачали, що кожна особа має право на ефективне відновлення своїх прав шляхом розгляду її справи компетентними національними судами, якщо вона вважає, що її основні права, гарантовані конституцією або законом, були порушені.⁶

⁴ Вахліс І. В. Право на справедливий судовий розгляд та право на доступ до правосуддя у кримінальному провадженні: поняття та співвідношення. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2023. № 1. С. 429–433. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2023-1/102>.

⁵ Васіліу К. Є. Право на справедливий судовий розгляд та його елементи. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2021. № 4. С.190–194. DOI <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2021-4/45>.

⁶ Загальна декларація прав людини від 10.12.1948 р. № 995_015. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_015#Text (дата звернення: 29.04.2024 р.).

Пізніше право на справедливий судовий розгляд було закріплене ст. 14 Міжнародного пакту про громадянські і політичні права, яка визначала однакові права для кожної особи в судах та трибуналах, зокрема право на справедливий та відкритий судовий розгляд.⁷ У ст. 6 Конвенції про захист прав людини й основоположних свобод від 04.11.1950 р. (далі – Конвенція) передбачається право кожної особи на публічний судовий розгляд незалежним та об'єктивним судом упродовж розумного строку.⁸ Суддя Г. Р. Крет, аналізуючи вищенаведені положення, дійшла висновку, що право на справедливий судовий розгляд за своїм змістом виступає доволі багатоаспектним та різноплановим, зокрема охоплює такі елементи як: гласність судового розгляду; розгляд справи безстороннім та незалежним судом, встановленим законом; своєчасний розгляд справи; забезпечення прав обвинуваченого, необхідних і достатніх для здійснення захисту; обґрунтованість та законність обвинувачення.⁹

З метою правильної інтерпретації та вдосконалення застосування ст. 6 Конвенції, Комітет Міністрів Ради Європи розробив Рекомендацію № R(81)7 для держав-членів щодо шляхів полегшення доступу до правосуддя від 14.05.1981 р., яка закликає держав-членів

⁷ Міжнародний пакт про громадянські і політичні права від 16.12.1966 р. № 995_043. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_043#Text (дата звернення: 29.04.2024 р.).

⁸ Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод від 04.11.1950 р. № 995_004. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text (дата звернення: 29.04.2024 р.).

⁹ Крет Г. Р. Право на справедливий судовий розгляд як основа для виокремлення міжнародних стандартів справедливого правосуддя в кримінальному провадженні. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*. 2019. № 42. С. 136–140. DOI <https://doi.org/10.32841/2307-1745.2019.42-1.29>.

Конвенції інформувати громадян про способи захисту своїх прав у суді, а також прискорення, про прискорення, спрощення й здешевлення судового процесу.¹⁰ Окрему увагу слід звернути, що ст. 71–73 Женевської конвенції про захист цивільного населення під час війни судам окупаційної держави заборонено виносити будь-які вироки, не розглянувши справу належним чином, згідно з встановленими процесуальними правилами.¹¹ Женевська конвенція про поліпшення долі поранених і хворих у діючих арміях вказує на те, що незалежно від ситуації, обвинувачені мають право на справедливий судовий розгляд і захист своїх прав (ст. 49).¹²

Варто додати, що поряд із зазначеними положеннями міжнародно-правових актів, які розкривають зміст права на справедливий судовий розгляд, існує і прецедентний характер судових рішень міжнародних судових інституцій. Як зазначає У. З. Коруц, ст. 6 Конвенції фактично не розкриває зміст права на справедливий судовий розгляд, а реальне наповнення цього змісту відбувається завдяки практичній діяльності ЄСПЛ.¹³ З огляду

¹⁰ Рекомендація № R (81) 7 Комітету Міністрів Ради Європи державам-членам щодо заходів, що полегшують доступ до правосуддя від 14.05.1981 р. URL: https://hcj.gov.ua/sites/default/files/field/rekomendaciya_no_r_81_7.pdf (дата звернення: 01.05.2024 р.).

¹¹ Женевська конвенція про захист цивільного населення під час війни від 12.08.1949 р. № 995_154. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_154#Text (дата звернення: 01.05.2024 р.).

¹² Конвенція про поліпшення долі поранених і хворих у діючих арміях від 12.08.1949 р. № 995_151. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_151#Text (дата звернення: 01.05.2024 р.).

¹³ Коруц У. З. Міжнародно-правовий захист права на справедливий судовий розгляд в практиці Європейського суду з прав людини та правозастосовна практика України: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.11. Київ, 2015. 283 с.

на це, пропонуємо розглянути деякі елементи права на справедливий судовий розгляд на прикладі прийнятих рішень ЄСПЛ. Так, елементами цього права виступають:

1) право на доступ до правосуддя. У справі «Deweer v. Belgium» це право визнано одним із елементів справедливого судового розгляду, але воно не є абсолютним у кримінально- і цивільно-правовій сферах;¹⁴

2) справедливість. У справі «Avagyan v. Armenia» було визначено, що право на справедливий суд є ключовим принципом застосування ст. 6 Конвенції. Воно є настільки важливим в демократичному суспільстві, що не може бути виправдання для обмежувального тлумачення гарантій п. 1 ст. 6 Конвенції;¹⁵

3) змагальність судового розгляду. У справі «P.G. and J.H. v. the United Kingdom», де сторона обвинувачення не розкрила сторони захисту частину звіту, а передала її судді, ЄСПЛ зазначив, що фундаментальним аспектом права на справедливий судовий розгляд є те, що кримінальне провадження має бути змагальним і, що сторони обвинувачення та захисту повинні бути рівними;¹⁶

4) рівність сторін. У справі «Bulut v. Austria» ЄСПЛ звернув увагу, що відповідно до принципу рівності сторін, кожній стороні повинна бути надана розумна можливість

представити свою справу за умов, які не ставлять її в невідгідне становище відносно свого опонента;¹⁷

5) гарантії допиту свідків. У справі «Navalnyy and Ofitserov v. Russia» ЄСПЛ повторює, що гарантії щодо допиту свідків, викладені в п. 3 ст. 6 Конвенції, є елементами права на справедливий судовий розгляд, і мають враховуватись під час оцінки справедливості провадження в цілому;¹⁸

6) безпосередність дослідження доказів. У справі «P.K. v. Finland» ЄСПЛ наголошує, що ст. 6 Конвенції хоча і гарантує право на справедливий розгляд, але не встановлює правил щодо прийнятності доказів, способу їх оцінки, тому це питання регулювання національного законодавства. Завдання суду полягає в тому, щоб з'ясувати, чи було справедливим провадження в цілому, включно зі способом збору доказів. Усі докази, як правило, мають бути представлені на відкритому слуханні в присутності обвинуваченого з метою змагальності;¹⁹

7) вмотивованість судових рішень. У справі «García Ruiz v. Spain» зазначено, що відповідно до прецедентної практики ЄСПЛ, яка відображає принцип, пов'язаний із належним здійсненням правосуддя, у рішеннях судів має бути належним чином

¹⁴ Case of Deweer v. Belgium: Judgment of the European Court of Human Rights from 27 February 1980. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/eng#%7B%22itemid%22:%5B%5D%7D> (дата звернення: 10.05.2024 р.).

¹⁵ Avagyan v. Armenia: Judgment of the European Court of Human Rights from 22 November 2018. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/rus#%7B%22itemid%22:%5B%22001-187688%22%5D%7D> (дата звернення: 10.05.2024 р.).

¹⁶ P.G. and J.H. v. the United Kingdom: Judgment of the European Court of Human Rights from 25 September 2001. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/eng#%7B%22itemid%22:%5B%22001-59665%22%5D%7D> (дата звернення: 10.05.2024 р.).

¹⁷ Bulut v. Austria: Judgment of the European Court of Human Rights from 22 February 1996. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/eng#%7B%22itemid%22:%5B%22001-2463%22%5D%7D> (дата звернення: 10.05.2024 р.).

¹⁸ Navalnyy and Ofitserov v. Russia: Judgment of the European Court of Human Rights from 23 February 2016. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/eng#%7B%22itemid%22:%5B%22001-180231%22%5D%7D> (дата звернення: 10.05.2024 р.).

¹⁹ P.K. v. Finland: Judgment of the European Court of Human Rights from 9 July 2002. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/eng#%7B%22appno%22:%5B%2237442/97%22%7D%22itemid%22:%5B%22001-22630%22%5D%7D> (дата звернення: 10.05.2024 р.).

викладено причини, на яких вони ґрунтуються;²⁰

8) юридична визначеність. У справі «Brumarescu v. Romania» ЄСПЛ наголошує, що одним із основоположних аспектів верховенства права є принцип правової визначеності, який вимагає, щоб у разі, коли суди остаточно вирішили питання, їх рішення не ставилося під сумнів.²¹ Крім того, у справі «Ryabukh v. Russia» ЄСПЛ зазначає, що правова визначеність передбачає повагу принципу *res judicata* – недопустимості повторного розгляду вирішеної справи. Вищий суд переглядає справу з метою виправлення судових помилок або неправильного відправлення правосуддя, а не перегляду по суті.²²

Вищенаведене свідчить, що право на справедливий судовий розгляд є багатоманітним та потребує додаткового роз'яснення у кожному новому випадку з метою ефективного забезпечення прав і свобод людини.

ЄСПЛ у своїх рішеннях постійно підкреслює важливість дотримання принципів та прав, закріплених у Конвенції. Крім того ЄСПЛ детально аналізує випадки порушення права на справедливий суд:

1) у справі «Fischer v. Austria» заявник звернувся до ЄСПЛ щодо невиконання процесуальних норм, які стосувалися його права

²⁰ García Ruiz v. Spain: Judgment of the European Court of Human Rights from 21 January 1999. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/eng#%7B%22itemid%22:%5B%22001-58907%22%5D%7D> (дата звернення: 10.05.2024 р.).

²¹ Brumarescu v. Romania: Judgment of the European Court of Human Rights from 28 October 1999. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/fre#%7B%22itemid%22:%5B%22001-58337%22%5D%7D> (дата звернення: 10.05.2024 р.).

²² Ryabukh v. Russia: Judgment of the European Court of Human Rights from 24 July 2003. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/eng#%7B%22itemid%22:%5B%22001-94131%22%5D%7D> (дата звернення: 10.05.2024 р.).

на відкритий розгляд справи повноправним судом та відсутність обговорень та дебатів впродовж усього провадження;²³

2) у справі «McMichael v. the United Kingdom» заявниці не було надано можливості ознайомитися з деякими конфіденційними доповідями та документами, що пов'язані з приватним життям протилежної сторони;²⁴

3) у справі «Campbell and Fell v. the United Kingdom» мало місце недотримання вимог п. 3 ст. 6 Конвенції, а заявник не мав можливості отримати юридичну консультацію / представництво під час розгляду справи;²⁵

4) у справі «Terra Woningen B.V. v. Netherlands» національний суд відмовився досліджувати матеріали, висловлюватися прямо або опосередковано щодо них і розглядав їх як вже встановлені факти. ЄСПЛ наголосив, що згідно положень п. 1 ст. 6 Конвенції, суд може вирішити спір, якщо він ознайомився з фактичними та правовими питаннями, важливими для спору, переданого йому на розгляд, тоді як національний суддя самостійно позбавив себе відповідної компетенції та порушив п. 1 ст. 6 Конвенції.²⁶

²³ Fischer v. Austria: Judgment of the European Court of Human Rights from 26 April 1995. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/eng#%7B%22itemid%22:%5B%22001-57916%22%5D%7D> (дата звернення: 10.05.2024 р.).

²⁴ McMichael v. the United Kingdom: Judgment of the European Court of Human Rights from 24 February 1995. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/eng#%7B%22itemid%22:%5B%22001-57923%22%5D%7D> (дата звернення: 10.05.2024 р.).

²⁵ Campbell and Fell v. the United Kingdom: Judgment of the European Court of Human Rights from 28 June 1984. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/#%7B%22itemid%22:%5B%22001-57456%22%5D%7D> (дата звернення: 10.05.2024 р.).

²⁶ Terra Woningen B.V. v. Netherlands: Judgment of the European Court of Human Rights from 17 December 1996. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/eng#%7B%22itemid%22:%5B%22001-58082%22%5D%7D> (дата звернення: 10.05.2024 р.).

Таким чином, у практиці ЄСПЛ є справи щодо порушення права на справедливий судовий розгляд: порушення щодо незалежності неупередженості судді, відкритості судового розгляду, принципу змагальності, процесуальності рівності сторін, права на юридичну допомогу, безпосереднє дослідження судом матеріалі справи. Загалом перелік визначених порушень права на справедливий судовий розгляд невичерпний, практика ЄСПЛ доводить, що є велика кількість порушень тих чи інших аспектів цього права.

Необхідно зазначити, що застосування практики ЄСПЛ прямо передбачено в Кодексі адміністративного судочинства України (далі – КАС України). Так, ч. 1 і 2 ст. 8 КАС України передбачено, що під час прийняття рішення, суд ґрунтується на принципі верховенства права, який встановлює, що права та свободи людини є пріоритетними для держави, та який знаходить своє відображення у прецедентному праві ЄСПЛ. М. А. Кравчук дійшов висновку, що у положеннях КАС України наявна термінологія, що властива прецедентній практиці ЄСПЛ, це означає те, що значна кількість положень КАС України прийняті під впливом практики ЄСПЛ, зокрема щодо безсторонності, дотримання принципу рівності всіх перед законом, своєчасність прийняття рішення суб'єктом владних повноважень, запобігання несправедливої дискримінації з боку суб'єкта владних повноважень, відповідність повноважень законній меті, врахування права особи на прийняття рішення суб'єктом владних повноважень, дотримання принципу пропорційності.²⁷

²⁷ Кравчук М. А. Вплив Європейського Суду з прав людини на захист прав, свобод та інтересів фізичних та юридичних осіб у адміністративному судочинстві. *Актуальні проблеми правознавства*. 2018. № 3. С. 18–22.

Пленум Вищого адміністративного суду України у своїй Постанові № 7 від 20.05.2013 р. «Про судові рішення в адміністративній справі» чітко визначив, що суди можуть посилалися на рішення ЄСПЛ у мотивувальній частині своїх рішень, наводячи мотиви застосування або незастосування певних норм права. Це означає, що суд повинен чітко пояснити, чому він вважає, що рішення ЄСПЛ є релевантним для даної справи, і як воно впливає на його рішення. В іншому випадку, посилання на рішення ЄСПЛ не вважатиметься належним юридичним обґрунтуванням.²⁸

Сьогодні адміністративні суди активно використовують практику ЄСПЛ та положення Конвенції як джерела права у своїй практиці. Підтвердженням цього є, наприклад, рішення: Ковельського міськрайонного суду Волинської області у справі № 159/1724/23, Донецького окружного адміністративного суду по справі № 200/9191/19-а, Чернігівського окружного адміністративного суду у справі № 620/1500/19, Соснівського районного суду м. Черкаси у справі № 712/8184/19 тощо.

С. Г. Братель та І. В. Корецький зауважують, що такий акцент законодавця на пріоритетність використання практики ЄСПЛ щодо закріплення та гарантування права на справедливий судовий розгляд є доречним та виваженим, оскільки головною місією адміністративних судів України є захист прав і свобод людини та громадянина, а також прав і законних інтересів юридичних осіб у їхніх відносинах з органами державної влади, які

²⁸ Про судові рішення в адміністративній справі : Постанова Пленуму Вищого адміністративного суду України від 20.05.2013 р. № v0007760-13. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0007760-13#Text> (дата звернення: 25.04.2024 р.).

здебільшого їх порушують або нехтують.²⁹ Водночас порушення саме адміністративними судами права на справедливий судовий розгляд, за С. М. Логіною, можуть бути спричинені такими чинниками: порушення процесуальних прав учасників; недотримання вимоги щодо обґрунтованості судових рішень (наприклад, у справі «Котенко та інші проти України», ЄСПЛ визнав порушення права на справедливий суд, оскільки національні суди не обґрунтували свої рішення); невиконання судових рішень; невідповідність судової системи вимогам процесуальних гарантій права на справедливий судовий розгляд.³⁰

Таким чином, адміністративні суди України використовують практику ЄСПЛ у своїх рішеннях, акцентуючи увагу на тому, що вони є повноцінними джерелами права, які можуть ефективно використовуватися для захисту прав і свобод людини в адміністративному судочинстві. Але на сьогодні проблемою є ефективне використання практики ЄСПЛ. К. С. Сохлакова вважає, що вирішення проблем, пов'язаних з застосуванням практики ЄСПЛ, можливе через розробку постанови Пленуму Верховного Суду щодо застосування Конвенції та практики ЄСПЛ, яка має базуватися на докладному аналізі недоліків та особливостей практики національних судів, додаткове навчання суддів щодо використання практики ЄСПЛ під час

²⁹ Братель С. Г., Корецький І. В. Місце процесуальної практики Європейського суду з прав людини в адміністративному судочинстві. *Підприємництво, господарство і право*. 2017. № 4. С.114–119.

³⁰ Логінова С. М. Актуальні проблеми забезпечення права на справедливий судовий розгляд справ в порядку цивільного судочинства. *Гармонізація законодавства України з правом Європейського Союзу* : матеріали III Всеукраїнської наукової конференції, присвяченої 60-річчю Хмельницького національного університету (17 квітня 2022 р.). Хмельницький : ХНУ, 2022. С.143–146.

розгляду та вирішення справи по суті пропонує внести зміни до законодавства, перегляд концепції та змісту глави 4 Закону України «Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини» та узгодження їх з положеннями нового процесуального законодавства та сучасними поглядами теоретиків і практиків на правову природу рішень ЄСПЛ.³¹

Зважаючи на викладене можемо сказати, що наявна значна кількість проблем, які перешкоджають забезпеченню права на справедливий судовий розгляд в адміністративних судах України, вирішення яких потребує комплексного підходу. Стосовно застосування практики ЄСПЛ, то тут є певні перспективи покращення ситуації, зокрема внесення змін до Закону України «Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини».

Висновки. Таким чином, право на справедливий судовий розгляд є системою дій, здійснюваних судом для розгляду та вирішення справи по суті, що належить до його компетенції, та які мають бути неупередженими та ґрунтуватися на однаковому ставленні до прав та інтересів усіх учасників. Право на справедливий судовий розгляд є багатоаспектним та потребує додаткового тлумачення у кожному випадку для ефективного забезпечення прав і свобод людини. ЄСПЛ у справах, що стосуються права на справедливий судовий розгляд встановлює порушення щодо незалежності неупередженості судді, відкритості судового розгляду, принципу змагальності, процесуальності рівності сторін, права

³¹ Сохлакова К. С. Проблемні питання застосування національними судами практики Європейського суду з прав людини як джерела права. *Часопис Київського університету права*. 2019. № 4. С. 422–426. DOI <https://doi.org/10.36695/2219-5521.4.2019.74>.

на юридичну допомогу, безпосереднє дослідження судом матеріалів справи. І наведений перелік порушень вищевказаного права не є вичерпним, що знову ж таких підтверджується практикою ЄСПЛ. порушень тих чи інших аспектів цього права. Адміністративні суди України використовують практику ЄСПЛ

у своїх рішеннях, хоча це і супроводжується певними проблемами. Сьогодні науковцями пропонуються різні перспективні напрямки їх вирішення, зокрема й внесення змін до Закону України «Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини».